

Olfert Voss – 1926 til 2014

– en odysse

Gennem snart en menneskealder har jeg haft den glæde at kende Olfert Voss, gravet sammen med ham, deltaget i konferencer sammen med ham, og jeg har også haft fornøjelsen af at bearbejde en del hans udgravningsmateriale. Jeg vil her give et kort rids af mit indtryk af ham som person og af hans virke for arkæologien, sådan som jeg kendte ham og husker ham. Som person havde Olfert et roligt væsen, og han kunne omgås langt de fleste. Hans rolige væsen og flotte statur gav hans fremtoning et umiskendeligt præg af værdighed – derfor lyttede man også, når han talte. Han var vellidt blandt kolleger og et kendetegn for ham var, at han kærede sig om sit fag og sine fagfæller, hvorfor han bl.a. engagerede sig i Foreningen af Fagarkæologers arbejde.

Olfert blev magister i forhistorisk arkæologi fra Københavns Universitet i 1953, og når man gennemløber hans virke er det som en odysse i efterkrigstidens arkæologi og museumsverden, for Olfert spillede en væsentlig rolle i mange af de sammenhænge, hvor arkæologien og museerne forandredes i netop den periode. Efter krigen åbnede landegrænserne sig langsomt i det sønderbombede Europa, og det var atter tid til at komme ud og bese nogle af de mange lokaliteter, som omtaltes i den arkæologiske litteratur. Sammen med studiekammeraterne Mogens Ørsnes og Poul Kjærum blev det til nogle vellykkede ture i det nordlige Tyskland og Polen – hvor man bl.a. besøgte udgravningerne af Biskupin. Under Mårten Stenbergers ledelse gravede vennerne sammen med deltagere fra de andre nordiske lande i somrene mellem 1946 og 1950 på den gotlandske Vallhagar, og betydningsfulde kontakter til fagfæller i andre lande blev skabt i disse år. Men det blev også til udgravninger på hjemegnen, hvor Olfert og Mogens udgravede og publicerede (1948) Dollerupgraven – mens de stadig var studerende! I årene efter sin magisterkonferens fik Olfert ansættelse på det i 1951 oprettede C14-laboratorium og som inspektør på Nationalmuseets 1. afdeling. Det er sigende for Olferts faglige virke, at det var på C14-laboratoriet, han fik sin første ansættelse, for netop hjælpevidenskaberne kom til at spille en væsentlig rolle gennem hans udforskning af jernudvindingen.

Den gode brede formidling af det måske til tider vanskeligt tilgængelige stof stod altid højt på dagsordenen hos Olfert. Så nye virkemidler måtte til, hvis efterkrigstidens store arkæologiske resultater skulle ud

til en bredere kreds, og hvad var mere naturligt end at bruge offset-trykningens forbedrede mulighed for at udgive prisbillige skrifter – så tidsskriftet SKALK opstod. Har du det første nummer fra 1957 stående på hylden derhjemme, så slå op på side 5, hvor bladets indledende artikel om bl.a. Bække-monumentet er efterfulgt af initialerne O.V. For naturligvis var Olfert medstifter af det Århus-baserede tidsskrift SKALK, i hvis redaktion han sad fra begyndelsen sammen med bl.a. sin meget nære ven Mogens Ørsnes.

Lad os blive i det jyske, for Olfert blev i 1963 den første lektor ved lærestolen i forhistorisk arkæologi ved Aarhus Universitet. Herostratisk berømte blev Olferts kurser i udgravningsteknik, hvor ikke en lejlighed blev forsømt til at give den studerende mulighed for at tilegne sig alle færdighederne i opmåling, tegning og udgravningsteknik. Færdighederne var væsentlige mente Olfert, for nøjagtighed og akkuratelse var grundlaget for at den enkelte og detaljerede iagttagelse kunne sættes ind i den større sammenhæng. På mit spørgsmål til ham, da vi engang i 1990'erne gravede i Snorup, om hvorfor han dog forlod jobbet i Århus, angav han universiteternes ny styrelseslov fra 1970 som en væsentlig årsag.

I 1960'erne udgravede Olfert sammen med skiftende besætninger den store jernalderbebyggelse og jernudvindingsplads Drengsted. Materialet blev omhyggeligt registreret og indsamlet, men Olfert nåede aldrig selv på grund af andre arbejdsopgaver fuldt ud at publicere det, og det var intentionen, at Leif Christian Nielsen skulle have gjort det, men han døde

desværre i en alt for tidlig alder. Derfor fik såvel Peter Hambro Mikkelsen som jeg over 30 år senere lov til at anvende det omfattende materiale som en del af grundlaget for vore ph.d.-afhandlinger. Udgravningsmetoderne og resultaterne var langt forud for deres tid. Ikke tidligere havde så store arealer med bebyggelse fra denne periode været blotlagte, men dokumentationen af sammenhængen imellem bebyggelsens enkelte faser blev vanskeliggjort af den manglende hegning af de enkelte gårdsanlæg. Indtil 1972 anvendte man ved afdækning af fladen traktor med efterhængt dozerblad, men på professor C.J. Beckers forlangende og på baggrund af resultaterne fra udgravningerne i Grøntoft gik man i 1973 over til den såkaldte jordskovl. Derved blev det muligt, at afdække langt større flader, men dette skete desværre på bekostning af registrering af fladen i flere niveauer, da man straks gravede til undergrund. Det er derfor sigende, at

1972-udgravningen blev Olferts sidste udgravningskampagne i Drengsted, mens 1973-udgravningen blev foretaget med Stig Jensen ved roret, hvorefter der ikke blev gravet yderligere i Drengsted. Med dette billede fra Drengsted er det på sin plads, at udtrykke noget af det, som jeg finder mest væsentligt ved Olferts karakter – han var på mange områder en detaljens og håndværkets mand – der eksempelvis kunne vente i dage, ja uger på det rette lys til et foto. Det ærgredeham, når muligheden for at gøre iagttagelser gik tabt, fordi man eksempelvis skulle grave hurtigere og så-kaldt mere effektivt – så måtte man nok hellere helt afstå fra at grave. Det, som Olfert på forbilledlig vis demonstrerede for os andre mere urolige sjæle, var, at netop i det detaljerede studie og den gode vel-funderede iagttagelse finder vi kilden til den store arkæologiske fortælling.

Olfert Voss i Drengsted på en solrig dag i 1968.

Foto: Henrik Thrane.

Comité Pour la Siderugié Ancienne konference på Sandbjerg Gods, DK, 1999. I midten Olfert Voss, til venstre for ham Radomir Pleiner (med skæg) og til venstre for ham arrangøren af konferencen – undertegnede. Foto: Jens Vellev.

Olfert kombinerede sine iagttagelser ved udgravningen af slaggegrubeovnene i Drengsted med eksperimenter udført i samarbejde med Robert Thomsen fra Varde Stålværk. Robert kendte til kemien, Olfert de arkæologiske kilder – et mangeårigt varmt venskab og frugtbart forskningssamarbejde var født. Bl.a. slog de fast, at slaggeblokken ikke, som man hidtil havde antaget, var blevet opbrudt i oldtiden for at få fat i jernet på bunden af ovnen, men derimod lå slaggeblokken urørt, og jernet var blevet dannet i en zone over denne.

I de langt mere end 50 år, hvor Olfert havde sit aktive virke som udgraver rundt om i Danmark, var han med til eller hovedkraften bag udgravningen af mange klassiske lokaliteter. Dollerup, Drengsted og Snorup har været nævnt, men også Jelling var en af dem. Her udførte han i 1960'erne en mindre gravning og undersøgelse, som gav ham anledning til forsigtigt at fremsætte teorien om eksistensen af den store skibssætning

i Jelling. En teori som først er blevet endeligt bekræftet ved de seneste undersøgelser af anlægget i Jelling. Internationalt var det jernudvindingen, der havde Olferts opmærksomhed, og det blev gennem Comité Pour la Siderugié Ancienne, l'UISPP under UNESCO, at han samarbejdede og knyttede venskab med bl.a. Kazimir Bielenin fra Polen og Radomir Pleiner fra Tjekkoslaviet. Hos dem fandt han genklang for sin interesse for ovnene og jernudvindingens proces. Her var det kemi, fysik og jernudvindingens forskellige faser, der var i centrum mere end senere tiders fokus på bebyggelse, sociale strukturer og lignende.

Efter Århus Universitet og Drengsted var det for Olfert atter tid at drage til København, hvor det bl.a. blev til ansættelse i Statens Museumsnævn under Kulturministeriet, der forvaltede museernes statslige driftstilskud. Udviklingen gik i 1970'erne og 1980'erne mod oprettelsen af stadig flere egnsmuseer, og for museumsnævnet var det Olfert forundt, at rejse rundt

til store dele af den danske museumsverden og rådgive museerne om stort og småt samt formidle og koordinere såvel nationalt som internationalt samarbejde for museerne. Men Nationalmuseets 1. afdeling kaldte igen, og efter en række aktive år med bl.a. årlige gravninger i Snorup gik han på pension fra sin stilling som museumsinspektør i 1996. Hans indsats for museet var dog ikke slut med det, for Olfert bibeholdt endnu i en årrække et kontor på museet, hvor tegninger, slagger og trækulsprøver fra diverse jernudvindingslokaliteter rundt om i landet lå opmagasinerede og ventede på velvillige bevillinger til at fortsætte arbejdet med registrering og datering.

Det var i de sidste omtrent 10 år på Nationalmuseet, at Olfert begyndte samarbejdet med Tatyana Smekalova, der med sit magnetometer registrerede jernudvindingsanlæggene. Magnetometerteknikken havde siden 1960'erne, hvor Olfert første gang benyttede den sammen med Niels Abrahamsen fra Århus Universitet, udviklet sig til en meget effektiv hjælpevidenskab. Så hvert år, når høsten var i hus drog Olfert i 1980'erne og 1990'erne ofte til Varde Museum, hvor han utrætteligt indmålte de mange jernudvindingspladser. Deres arbejdsmetode var ganske fastlagt. Først detekterede Tatyana Smekalova slaggerne i en free search og områder med koncentrationer blev siden udvalgt til mere minutiøs registrering. Det var

Olferts opgave at etablere målesystemer og notere udgravningsresultaterne ned. Men også andre egne af landet fik glæde af Olfert og Tatyanas arbejde i disse år, og stødte man således under udgravninger rundt om i landet på jernudvindingsanlæg kunne man altid ringe til Olfert for konsultation i bl.a. udgravningsmetode, og ofte tilbød han selv at komme og besigtige samt udgrave anlægget. Senest deltog han således i 2012 i en udgravning ved Brændegaarden på Bornholm!

Olfert Voss var vedholdende i sine undersøgelser af de emner indenfor arkæologien, han valgte eller fik tildelt som opgaver at løse. Denne vedholdenhed kombineret med hans insisteren på nøjagtighed og akkuratess i udgravningsmetode og efterfølgende registrering vedblev gennem hele hans virke med at udgøre grundlaget for de mange banebrydende iagttagelser, som han berigede den arkæologiske videnskab med. Jeg fik selv fornøjelsen af at bearbejde hans veldokumenterede materiale fra Drengsted, og jeg er derfor helt sikker på, at Olferts øvrige materialer også i årene fremover vil danne grundlag for yderligere studier og kaste ny viden af sig. Med baggrund i Olfert Voss evne til i det detaljerede studie og den gode velfunderede iagttagelse at skabe ny og epokegørende viden var det fuldt fortjent, at han fik tildelt Westerby-prisen i 2009 – dansk arkæologis største hædersbevisning.